EU globaalissa poliittisessa taloudessa: vaihtoehtoiset tulevaisuuden mallit

Heikki Patomäki

Editoitu versio tästä tekstistä on julkaistu teoksessa J.Saari & T.Raunio (toim.): Euroopan tulevaisuus*, Helsinki: Gaudeamus, 2007, ss.171-204. Tekstissä esitetyt arviot uusliberaalin EU-projektin ristiriitaisuuksista ovat jo nousseet voimallisesti esiin. Vallitsevan vero-, raha- ja työllisyyspolitiikan sekä hyvinvointipalvelujen leikkausten ristiriitaisista seuraukset ovat levinneet nopeasti. Uusliberaalit uudistukset ovat pahentaneet eurooppalaisen talouden ongelmia. Uusliberaaleja uudistuksia on toteutettu 20 vuotta: talouskasvu on hidastunut. Monet globaalin uusliberalismin patologiat, kuten ristiriitaiset yritykset "viedä" työttömyyttä tai yritykset lisätä kilpailukykyä alentamalla verotuksen tasoa samaan aikaan kun muut maat tekevät täsmälleen samoin, ovat hyvin todellisia myös EU:ssa. Eikä siinä vielä kaikki: uusliberalismin perusperiaatteet muodostavat olennaisen osan EMUa.*

EMU-kriteerien saavuttamisen vaikeus osoittavat osaltaan näitä ristiriitaisuuksia. EMU:n tavoitteena on hintavakaus myös kasvun kustannuksella, ja tämä on yksi syy siihen, että euro ei vielä ole kyennyt haastamaan dollarin keskeistä asemaa maailmankaupassa. Ei ole lainkaan selvää kuinka EU voisi voittaa nämä vaikeudet pelkän yhteismarkkinoiden teknokraattisen ohjauksen, jonka keinovalikoima on vielä hyvin rajoitettu kun EU:lla ei ole edes verotusoikeutta. Koko yhteisraha-projekti uhkaa kaatua siihen oletukseen, että eurooppalaista fiskaalista politiikkaa ei tarvita – että eurooppalaiset markkinat kyllä tasapainottavat itsensä. Samaan aikaan monet globaalin uusliberalismin patologiat, kuten ristiriitaiset yritykset "viedä" työttömyyttä tai yritykset lisätä kilpailukykyä alentamalla verotuksen tasoa samaan aikaan kun muut maat tekevät täsmälleen samoin, ovat hyvin todellisia myös EU:ssa.

Euroalua on jo osittaisen hajaantumisen partaalla. Johtaako tämä myös koko EU:ta koskevaan legitimaatiokriisiin ja nykyistä selkeämmin näkyviin jännitteisiin erilaisten Eurooppa-projektien välillä on auki. Joka tapauksessa skenaario 3 – EU:n hajoaminen – ei näytä ollenkaan niin kaukaiselta mahdollisuudelta kuin mitä se monien mielestä vielä näytti vuonna 2007.

Johdanto

Vaikka Euroopan integraatiota on edistetty korostamalla sen positiivisia talousvaikutuksia, Euroopan Unioni (EU) on ollut alunperin ennen kaikkea vastaus eurooppalaisten kansallisvaltioiden ja imperiumien sotilaalliseen kilpailuun ja keskinäisiin väkivaltaisuuksiin. Melkein sata vuotta ensimmäisen maailmansodan jälkeen integraatio-projekti näyttää onnistuneen rauhan takaamisessa Eurooppaan. EU on kanavoinut hajanaiset ja keskenään ristiriitaiset eurooppalaiset menneisyydet yhteiseksi nykyisyydeksi. On syntynyt eurooppalainen turvallisuusyhteisö, joka on ainakin toistaiseksi kytkeytynyt olennaisesti myös pohjois-atlanttiseen yhteisöön. Useimmat EU:n jäsenvaltiot kuuluvat Euroopan talous- ja rahaliittoon, jota symboloivat yhteinen valuutta ja keskuspankki. EU:ssa on myös muita poliittisen yhteisön elementtejä – ja yhä useampia eurokansallisia symboleita – sekä toistaiseksi epäonnistunut yritys sinetöidä ne jonkinlaisella perustuslaillisella sopimuksella.

EU:lla on kuitenkin monia mahdollisia tulevaisuuksia. Miten muodostuu Euroopan sisä- ja ulkopuolen suhde tästä eteenpäin? Kullakin mahdollisella sisäpuoli/ulkopuoli –suhteella on omat vaikutuksensa paitsi EU:n identiteettiin ja rajan muodostumiseen niin myös sen talous-, ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Erotan tässä artikkelissa neljä poikkileikkausskenaariota EU:n tulevaisuudesta. Skenaariot keskittyvät tiettyyn tulevaisuuden hetkeen tai vaiheeseen. Vaikka tämän artikkelin puitteissa en voi eritellä kokonaisvaltaisesti niitä syy-seuraussuhteita, mitkä veisivät kuhunkin esittelemääni vaihtoehtoiseen tulevaisuuden maailmaan, niin skenaariot kuitenkin perustuvat tiettyjen trendien ekstrapolointiin ja kausaalisten prosessien erittelyyn.

Kuten jo Karl Marx (1978, 148) totesi kuuluisassa esseessään ”Louis Bonaparten Brumairekuun kahdeksastoista”, joka ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1852, ”ihmiset tekevät itse historiaansa, mutta he eivät tee sitä mielensä mukaan, he eivät tee sitä omavalintaisissa, vaan välittömästi olemassa olevissa, annetuissa ja perinnöksi jääneissä olosuhteissa”. Vaikka vaihtoehtoiset tulevaisuudet riippuvat aiemman historian poluista ja kulloinkin vallitsevista rakenteista, erittelen tässä kirjoituksessa erityisesti niitä eettis-poliittisia valintoja, jotka ovat eurooppalaisten edessä. Toiminnan luonteeseen kuuluu aina myös mahdollisuus toimia toisin.

Skenaarioideni ajallinen päätepiste ei ole kovinkaan kaukana tulevaisuudessa. Keskityn erityisesti jo tällä hetkellä käynnissä oleviin kehityskulkuihin ja prosesseihin, mikä tekee skenaarioista myös realistisempia – varsinkin niistä, jotka on selkeimmin ankkuroitu vallitseviin rakenteisiin ja trendeihin. Monet Euroopan mahdollisten tulevaisuuksien komponenteista ja aspekteista ovat jossain muodossa läsnä ja havainnoitavissa jo nykyhetkessä. Artikkelini tarkoitus onkin valaista sitä, miten me eurooppalaisina olemme tosiasiallisten valintojemme myötä tekemässä historiaa.

Tulevaisuuden tutkimuksen lähtökohta on, että tulevaisuus ei ole vielä määräytynyt, vaan on monia mahdollisia tulevaisuuksia. Myös poliittiset toimijat ennakoivat ainakin yhtä mahdollista tulevaisuutta ja kertovat tarinoita, joissa yhdistyy mennyt, tuleva ja nykyinen. Toiminnalla on kuitenkin usein tarkoittamattomia seurauksia. Olennaista kriittisen yhteiskuntatieteellisen analyysin kannalta on, että vaikka toimijat kyllä aina tietävät mitä ovat tekemässä ainakin jonkin kuvauksen mukaan, niin he eivät useinkaan tiedä tai ymmärrä, mitä se, mitä he tekevät saa todella aikaan, tai mikä heidän toimintojensa koordinoitu yhteisvaikutus on (vrt. Dreyfus and Rabinow 1982, 187). Minkälaisen EU-tulevaisuuden rakentamiseen esimerkiksi Suomen nykyinen hallitus tai perustuslaillisen sopimuksen hylkäämiseen Ranskassa vaikuttanut ATTAC-liike on osallistumassa?

Euroopalla on siis monia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, yhtenäisenä tai hajautuneena. Erotan tässä artikkelissa neljä skenaariota: (i) EU osana uuskeskiaikaista, kaiken turvallistavaa globaalia kapitalismia, (ii) EU uutena sosiaalidemokraattisena supervaltana, (iii) (osittainen) hajoaminen, tai (iv) EU osana globaalia sosiaalidemokraattista hallintaa. Tuon myös jonkin verran esille valintojen ja jatkuvasti etenevän toiminnan virran tarkoittamattomia

vaikutuksia. Käytän esimerkkinä Matti Vanhasen hallituksen ja ATTAC-liikkeen linjauksia ja toimintaa.

Skenaario 1. EU osana uuskeskiaikaista, kaiken turvallistavaa globaalia kapitalismia, jota osin johdetaan Washingtonista käsin

Yleisen käsityksen mukaan kehittymässä oleva eurooppalainen poliittinen yhteisö poikkeaa laadullisesti perinteisistä alueellisista suvereeneista valtioista. Euroopan integraatio sekä kapitalistisen maailmantalouden muutos ovat kenties johtamassa uudenlaiseen poliittiseen yhteisön syntyyn? Ehkä poliittinen tila ei enää ole territoriaalista; ehkä politiikka ei enää vaadi vain yhtä keskusta ja yhtä legitimoivaa tarinaa ja viitekehystä? Ehkä auktoriteeteista on tulossa osin päällekkäisiä ja rinnakkaisia ja ehkä kansalaisten identiteetti ja lojaalisuus on jakaantumassa moneen suuntaan?

Esimerkiksi John Ruggie (1993, pp. 143-144) on kannustanut alan tutkijoita esittämään kysymyksen "onko moderni valtiosysteemi paikoin väistymässä ja antamassa tietä politiikan tilan postmoderneille asetelmille". Usein tämän kaltaisia postmodernistisia politiikan tilan käsitteitä on kuvattu uuskeskiaikaisuuden termillä. "Uuskeskiaika" viittaa "järjestelmään, missä on päällekkäisiä auktoriteetteja ja valtasuhteita". Uuskeskiaikaisuus -käsitteen ensimmäisenä esitellyt Hedley Bull (1977), 245-255) kuitenkin totesi että "jos uuskeskiaikaisuus] muistuttaa millään lailla aiempaa läntistä kristikuntaa, kuuluu siihen jatkuvaa ja kaikkialla läsnä olevaa väkivaltaa enemmän kuin moderniin valtiojärjestelmään". Bull ei kuitenkaan kyennyt erittelemään kunnolla niitä prosesseja, jotka olisivat osaltaan tuottamassa uuskeskiaikaisuutta. Miten poikkikansallisen pääoman dynamiikka, teknologista kehitys tai konkreettisen yhteiskunnallisen tilan muutokset voisivat olla tuottamassa jotakin, joka voisi muistuttaa uuskeskiaikaisuutta?

Tässä skenaariossa poikkikansallinen pääoma ja uusliberalistinen ideologia hallitsevat – melkein mikä tahansa valtio näyttää vain rajoitteena yhtiöiden globaaleissa strategisissa suunnitelmissa – mutta se ei tarkoita nopeaa talouskasvua. Viimeisten vuosikymmenten trendin pohjalta voi ennakoida, että ainakin ensivaiheessa vallitsee pikemminkin suhteellisen hidas ja todellisilta hyvinvointivaikutuksiltaan mahdollisesti negatiivinen kasvu henkeä kohden laskettuna, samaan aikaan kun eriarvoisuus lisääntyy melkein kaikilla ulottuvuuksilla. Kuviot 1 ja 2 kuvaavat näitä trendejä.

Kuvio 1: Talouskasvun hidastuminen OECD-maailmassa

Pitkän aikavälin trendit vahvistavat taipumuksia turvautua väkivaltaan ja imperiaalisiin

periaatteisiin globaalin poliittisen talouden hallinnassa. 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun suhteellisen hitaan ja epävakaan kasvun aikana Yhdysvallat on yrittänyt ratkaista ongelmiaan (mm. ylituotanto, kilpailukyvyn lasku, kotimaisen kulutuksen lasku) avaamalla muualla markkinoita ja sijoituskohteita Yhdysvalloille edullisin ehdoin sekä kanavoimalla maailmanlaajuisia rahoitusvirtoja ja –pääomia Yhdysvaltoihin ja erityisesti amerikkalaiseen kulutukseen (esimerkiksi asevarusteluun ja parhaiten toimeentulevien luokkien henkilökohtaiseen kulutukseen). (Ks. esim. Martin 1994; Maynes 1999; Patomäki, forthcoming) Tällainen globaalien käytäntöjen uudelleen järjestely ja säätely amerikkalaisten johdolla on ollut mahdollista muun muassa siksi, että niin monet maat ovat Washingtonin tahdosta riippuvaisia esimerkiksi velkaongelman ja rahoitusriippuvuuden takia. Sitä on tukenut myös systemaattinen hajota ja hallitse -politiikka esimerkiksi kauppaneuvotteluissa, sekä ideologinen johtoasema Neuvostoliiton romahtamisen ja sosiaalidemokratian uusliberalisoitumisen jälkeen. Vähän samaan tapaan kuin 1800-luvun Britannia on Yhdysvallat ajanut vapaata kauppaa ja vapaita markkinoita kaikkialla missä sen kilpailulyky on vahva (ainakin jos globaali uudelleen säätely toteutetaan amerikkalaisen mallin mukaisesti), ja protektionismia ja monopoleja siellä missä näin ei ole tai missä jotkut amerikkalaiset erityisintressit vaativat suojelua (mukaan lukien turvallisuus ja sotilaallis-teollinen kompleksi). EU oli pitkään oppipojan asemassa tämänkaltaisen politiikan harjoittamisessa, mutta on ottanut yhä aktiivisemman globaalin roolin ylittäen osin Yhdysvaltojen saavutukset erityisesti WTO-neuvotteluissa. Tuloksena on ollut yhtäältä Yhdysvaltain ja EU:n ristiriidat ja toisaalta niiden ja monien muiden maiden välinen konflikti kaksoisstandardien takia, mikä on jumiuttanut WTO-neuvottelut 2000-luvun alussa. Multilateralismin tulevaisuus ei enää ole selvä.

Kuvio 2: Köyhtyvien ihmisten määrän lisääntyminen

LINK Excel.Chart.8 "C:\\WINDOWS\\Desktop\\World Poverty Book\ \INTERNATIONAL RELATIONS\\RESULTS\\PEOPLEGETTINGPOORER.XLS" "PoorerByDecade" \p

Maailmantalouden kehityksen ja harjoitetun politiikan tarkoittamattomana seurauksena on ollut maailmantalouden kasvun hidastuminen. Joidenkin tulkintojen mukaan henkeä kohti laskettu taloudellinen kasvu käytännössä pysähtyi kokonaan 1980-luvun puolenvälin jälkeen melkein 20 vuodeksi; tänä aikana talouden kasvu yhtäällä on paljolti tarkoittanut laskua toisaalla. Moni heikompi eteläinen valtio on ollut romahtamisen partaalla, mikä on eriarvoisuuden lisääntymisen kanssa saanut aikaan humanitaarisia katastrofeja, kansanmurhia ja sotia (ks. Nafziger & Auvinen, 2003). Pyrkimykset turvata läpi koko planeetan levittäytyneet tuotannon, kaupan ja rahoituksen tilat (erityisesti omistusoikeudet ja tehtyjen sopimusten noudattaminen), samalla kun turvallisuus- ja puolustusdoktriineja on

globalisoitu, ovat johtaneet toistuviin vaatimuksiin sotilaallisesta väliintulosta milloin minkäkin kriisin tai uhkan takia. Julkilausutut periaatteet ovat olleet humanitaarisia, ihmisoikeudellisia ja demokraattisia. Sotilaallisen väliintulon todelliset syyt ovat usein paljon raadollisempia: omaisuuden turvaaminen, luonnon varojen ja erityisesti öljyn saannin varmistaminen, markkina-alueiden avaaminen, geopoliittisen tai sotilaallisen edun tavoittelu. Lopputuloksena on se, että varsinkin Yhdysvalloilla on sotilastukikohtia ja sotilaallis-strategisia intressejä jokaisessa maailmankolkassa. Käytännössä USA on joutunut mukaan tai vastuuseen yhä useamman maan hallinnasta, joista muutamia se myös miehittää sotilaallisesti. Uusimperialististen rakenteiden ja käytäntöjen vakiinnuttua niitä on vaikea purkaa edes maailmantalouden nousukauden aikana. Osa vallatuista alueista voi myös virallisesti ajautua koloniaalisiksi huoltohallinta-alueiksi (terminologia voi tosin vaihtua, mutta käsite pysyy samana).

Nämä taipumukset myös osaltaan luovat lisää turvallisuusongelmia. Sisä- ja ulkopuolen raja hälvenee, mutta monet uudet ei-territoriaaliset sosiaaliset tilat ovat käytännössä poissulkevia. Yhden valtion kansalaisuus ei kuitenkaan enää ole määräävä tekijä, vaan pikemminkin pääsyn erilaisiin ylellisyyden, asioiden valmistelun ja päätöksenteon tiloihin määrää henkilön luottokelpoisuus yhtäältä ja toisaalta hänen asemansa yhtiöissä ja erilaisissa hallinta- ja säätelyjärjestelmissä. Talousjärjestys on turvallistettu sekä ”sisäisesti” että ”ulkoisesti”, ja sisäisten ja ulkoisten kysymysten välinen raja hälvenee. Vallitsee melkein jatkuva sota- tai poikkeustila, tai ainakin sellainen on julistettu. Sotilaallisten hyökkäyksen sijasta uhkana näyttäisi olevan kansainvälinen terrorismi, joukkotuhoaseet, poikkikansallinen rikollisuus jne. Aniharvat tosin kokevat uhkaa konkreettisesti, eikä tilastollisestikaan kyse ole useinkaan kovin merkittävästä ilmiöstä, mutta mediassa toistetut kauhukuvat vaikuttavat kansalaisten asenteisiin ja legitimoivat poliittisia valintoja. EU tulee vedetyksi mukaan Washington -vetoisiin sotilaallisiin käytäntöihin ja interventioihin, tiivistää rajojaan suhteessa köyhyyden ja epäjärjestyksen alueisiin, ja kehittää tarkkailu-, valvonta- ja väkivaltakoneistojaan.

Jopa tässä skenaariossa tietty myyttinen keskus on edelleen ainakin osittain olemassa. Osa maailmantalouden keskustan valtioista esiintyy edelleen ”suvereeneina”, ja tämä oikeuttaa muun muassa vailla kansalaisuutta olevien ulossulkemisen tarpeen vaatiessa (sikäli mikäli valtioilla on kykyä valvoa siirtolaisuutta). 2000-luvun alussa Yhdysvallat on jo aikeissa rakentaa muurin Pohjois-Amerikan vapaakauppa-alueen keskelle estääkseen ihmisten siirtymisen Meksikosta USA:han. Tässä skenaariossa myös EU:ssa on sisällä olevia kansalaisia ja ulkona pidettyjä ulkomaalaisia; tosin eurooppalaisen kansalaisuuden sisällöttömyys hämärtää rajaa sisä- ja ulkopuolisten välillä. EU-instituutiot muodostavat joka tapauksessa tietynlaisen hallintakeskuksen, vaikka se onkin alisteinen yhtäältä Washingtonin toiveille ja käskyille ja toisaalta globaalihallinnan säätelyjärjestelmille. Tässä skenaariossa turvallisuus tarkoittaa yltiö-teknologisesti ylläpidettyä lakia ja järjestystä monikulttuuristen kaupunkien tietyillä valikoiduilla alueilla, samoin kuin omistusoikeuden ja sopimusten noudattamisen valvontaa tuotannon, kaupan ja rahoituksen tiloissa, jotka ovat

levittäytyneet yli koko planeetan.

Manuel Castells (1989, luku 5), joka analysoi Yhdysvaltojen kehitystä 1970-luvulta lähtien, puhuu muutoksesta urbaanista hyvinvointivaltiosta kohti esikaupunkien keski- ja yläluokan sodankäyntivaltiota. 1980-luvulla toteutettiin siihen asti laajin rauhanaikainen sotilaallinen varustautuminen. Talouden uudelleen organisoinnin puolestapuhujien pääargumentit olivat ”vanhat perinteiset perustelut valtion vahvistamiseksi, kansallisen turvallisuuden takaamiseksi sekä lain ja järjestyksen ylläpitämiseksi”. Turvallisuuden sekä lain ja järjestyksen korostaminen vähenivät kylmän sodan päätyttyä sekä perisidentti Bill Clintonin hallintokaudella, mutta kehityksen suunta ei kääntynyt. Mittava varustautuminen jatkui 1990-luvulla ja kiihtyi entisestään vuosituhannen vaihduttua. Teknologiaa korostavalla puolustuspolitiikalla on ollut kaupunkien, samoin kuin eri alueiden rakenteita merkittävästi muokkaava vaikutus. Perinteiset asevoimat ovat menettäneet monella tapaa käyttökelpoisuutensa.

> [...] Mikäli jokin valtio kykenee tuottamaan sekä käyttämään hyväksi uutta informaatioteknologiaa voi se huomattavasti parantaa vaikutusvaltaansa saamalla hyötyedun kilpailijoihinsa nähden. Se voi myös mukautua uusiin geopoliittisiin tilanteisiin joustavalla sotilaallisen voiman käytöllä. (Castells 1989, 262)

Yhdysvallat on pyrkinyt jatkuvasti kasvattamaan sotilaallista ja teknologista etumatkaansa kilpailijoihinsa nähden. Tässä skenaariossa EU on tavallaan jälkimodernimpi kuin Yhdysvallat, sillä EU:n sisä- ja ulkopuolen raja on monin tavoin hämärtynyt, kun taas Yhdysvaltain johtoasema perustuu osin sen valtiolliseen suvereenisuuteen, joka asettaa sen globaalien normien yläpuolelle. Joka tapauksessa voi olla että EU:ta vedetään mukaan entistä enemmän Washingtonista käsin johdettuihin uus-imperialistisiin operaatioihin. EU:sta ei pääsääntöisesti kehity itsenäisesti toimivaa suurvaltaa, vaan se tyytyy ottamaan osaa Yhdysvaltojen johtamiin operaatioihin. Huolimatta siitä, että EU:n sotilaallinen kapasiteetti pysyy alisteisena Natolle ja Yhdysvaltojen johtoasemalle, voi EU ryhtyä myös joihinkin rajoitettuihin omiin toimiin.

Tässä skenariossa ”jälkimoderni” EU on Yhdysvalloille alisteinen toimija, joka osallistuu Washingtonin maailmanlaajuisen uusimperialismin käytäntöihin, joskus tosin vain (jälleenrakennuksen) maksumiehenä. Harkittujen argumenttien sijasta oikeutuksen erilaisille turvallisuustoimille, interventioille ja sodille tarjoavat media-kuvat, -symbolit ja iskulauseet, jotka toistavat väkivallan ja mielettömän terrorin uhkaa, usein vain simuloimalla uhkan lähteitä ja manipuloimalla erilaisia (mieli)kuvia. Todellisuuden kuvaus ja pelkkä fiktio alkaa mennä yhä enemmän sekaisin, kun suuri osa kaupallisesta viihteestäkin perustuu samojen kuvien luomiseen ja toistoon (vrt. Der Derian 1992). Vaikka monet urbaanit keskukset ovat monikulttuurillisia, muut uskonnot ja kulttuurit esitetään usein myös kaikkialla läsnä olevana uhkana. Esimerkiksi Samuel Huntingtonin (1993) teesi ”sivilisaatioiden konfliktista” voidaan ymmärtää yritykseksi uudelleen territorioidalisoida ja turvallistaa ”länsi vastaan muut” asetelmaa, vaikka samalla kyse on kamppailuista, jotka ovat läsnä

kaikkialla (Tuathail 1996, 247). Kulttuurieroista ja siirtolaisuudesta tulee myös turvallisuusuhka (vrt. Huysmans 1995).

Turvallisuus- ja sotateknologiat perustuvat yhtäältä kaiken toiminnan näkemiseen tiedustelun ja uusien kommunikaatio- ja informaatioteknologioiden avulla sekä toisaalta nopeuteen ja vauhtiin. Se, joka tietää ja näkee mitä muut eivät näe (tai ainakaan tiedä heidän näkevän), ja se joka liikkuu muita nopeammin, pystyy tarvittaessa tuhoamaan nuo muut tai toiset. Pentagonin lanseeraama ”vallankumous sotilasasioissa” perustuu ennen kaikkea avaruuden (satelliitit) ja ilman (lentokoneet, ohjukset) hallintaan, mikä mahdollistaa vihollisen kommunikaatio- ja huoltoyhteyksien nopean tuhoamisen. Vain osa vihollisista on kuitenkin paikallistettavissa niin, että varsinainen sotilaallinen operaatio tulee kyseeseen. Terrorismi, huumekauppa, laiton siirtolaisuus, ja itsetarkoituksellinen tuhoaminen eivät tunne rajoja, vaan uhka on läsnä kaikkialla. Entisestään laajennettu ”yleinen turvallisuus” -agenda on tärkeä osa kokonaiskuvaa. Poliisin ja asevoimien roolien ero hämärtyy. Uusia toimivaltaoikeuksia – sekä tarkkailu- ja valvontateknologioita – on annettu myös niille, jotka vastaavat sisäisestä turvallisuudesta. (Bigo 1998) Syntyy eräänlainen globaali panopticon (vrt. Gill 1995), joka valvoo ja tarkkailee kaikkialla myös ei-territoriaalisia tiloja ja ihmisten jakaantuneita ja ristiriitaisia lojaliteetteja (sikäli kuin mitään oikeita lojaliteetteja on jäljellä). 2000-luvun alussa EU on jatkuvasti kehittänyt toimintavalmiuksiaan tähän suuntaan pyrkiessään vastaamaan esim. Madridissa maaliskuussa vuonnan 2004 tehtyyn terrori-iskuun, joka liittyi Irakin sotaan, samoin kuin muihin väkivaltaisiin tekoihin.

Monet populaarit tilannekatsaukset ja tulevaisuuskuvitelmat ovat ennakoineet tätä monin osin jo toteutumassa olevaa tulevaisuuden mahdollisuutta. Hyvä esimerkki tästä kirjallisuudesta on Hans-Peter Martinin ja Harald Schumannin (1997) best-seller *The Global Trap: The Assault on Democracy and Prosperity* (Martin on nykyisin eurokansanedustaja). Teoksessa maalataan kuva kehittyvästä globaalista “yhden viidesosan yhteiskunnasta”, missä hyvin toimeentuleva osa väestöstä suojautuu turvamuurien taakse, ja missä neljää viidesosaa ihmiskunnasta pidetään tyytyväisenä varsin pienellä aineellisella panostuksella sekä ”tissihömppäviihteellä”. Samoja aineksia voi löytää Philip K. Dick’in scifi-romaanista *Blade Runner*, joka on monille tunnetumpi Ridley Scottin ohjaamasta elokuvana, samoin kuin esimerkiksi 1990-luvun *Batman*-elokuvista. Niissä yhdysvaltalaiset metropolit kuvataan monikulttuurillisiksi, post-moderneiksi ja arkkitehtuuriltaan monumentaaleiksi tiloiksi, joita hallitsevat uudet ja hienot tuottamisen, tuhoamisen ja valvonnan teknologiat. Näissä suurkaupungeissa koko yhteiskunnan läpäisemät uudet luokkaerot ovat yhtä selviä kuin viktoriaanisessa Britanniassa, vaikka luokkaeroilla ei ole enää mitään tekemistä aristokraattisten perinteiden kanssa. Korruptio rehottaa erittäin vauraan hallitsevan luokan keskuudessa, samaan aikaan kun väkivalta kukoistaa suurkaupunkien roskaisilla, jälkiteollisilla ja slummiutuneilla rappio-alueilla. David Harvey (1990, 310-311) erittelee maalauksellisesti ”Blade Runner” elokuvaa ja nostaa esille muunmuassa kohtauksia, missä ”punkkarit ja roskien keräilijät vaeltelevat jätteiden keskellä varastaen mitä voivat” keskellä ”ränsistynyttä jälkiteollista maisemaa”. Hyvillä alueilla vallitsee kaupallisten kylttien, jäljitelmien ja erilaisten ihmisten ja kielien

muodostama sekasotku.

Jean-Christophe Rufin'in (2006) scifi-romaanissa *Globalia* esitetään metaforinen kuvaus tulevaisuudesta, joka oikeastaan vain ekstrapoloi nykyisiä trendejä ja kärjistää jo olemassa olevaa todellisuuden joitakin piirteitä. *Globaliassa* vauras osa maailmasta on lopulta päätynyt rakentamaan maailman mantereiden läpi kulkevan suunnattoman kuvun, joka eristää köyhyyden, epäjärjestyksen ja sodan alueet ulkopuolelleen. Globalian sisäpuolella vallitsee jonkinlainen muodollinen demokratia, mutta tosiasiassa toisinajattelu on melkein mahdotonta. Keskittynyt pääoma omistaa kaikki mediat ja sähköiset kommunikaatiovälineet, seuloo ja kontrolloi uutisten ja viestien sisällön, ja määrää ihmisten työpaikoista. Toisinajattelijat eivät kuole nälkään – kaikille sisällä olijoille on taattu jonkinlainen kansalaispalkka – eikä heitä tarvitse yleensä edes laittaa vankilaan, mutta he menettävät helposti työpaikkansa. Työpaikan menetyksen myötä heidät suljetaan sähköisten informaatio- ja kommunikaatioverkostojen ulkopuolelle. Lisäksi turvallisuuselimet itse organisoivat tai ainakin edesauttavat säännönmukaisia terrori-iskuja ja ovat mukana luomassa suurelta osin kuvitteellisia aseellisia vastarintaliikkeitä taatakseen jatkuvat poikkeustilavaltuudet. Globalian sisällä ihmiset elävät mm. elinsiirtojen avulla pidempään kuin koskaan, harrastavat vapautunutta joskin esineellistettyä seksiä ja nauttivat kuluttamisesta, mutta heidän elämänsä on tyhjää, suuri osa heistä asuu varsin ahtaasti, eikä syvällisemmästä vapaudesta ole tietoakaan. Ulkopuoli on vajonnut ympäristötuhojen ja jatkuvan väkivallan barbariaan, jota myös Globaliasta tulevat myrkyt, saasteet, aselähetykset ja sotilaalliset iskut ylläpitävät.

Siinä missä monet amerikkalaiset kaupungit jo muistuttavat kriitikoiden ja tieteiskirjailijoiden tulevaisuuskuvitelmia, voi samoja ongelmia nähdä myös Euroopan metropoleissa, jotka ovat osin jakautumassa yhteiskuntaluokkien ja kulttuurien mukaan. Nihilismi ja modernin kritiikki syntyivät alun perin juuri Euroopassa, ensin vastauksena modernisaatioon, ja sitten reaktiona ensimmäiseen ja toiseen maailmansotaan. Postmoderni tilanne – mukaan lukien lisääntyvä eriarvoisuus – yhdessä kansainvälisesti verkottuneen ja joustavan "kulutustavarakapitalismin" kanssa voivat itsessään tuottaa väkivaltaa. Voidaan epäillä, että kun subjektit, joiden kokemus maailmasta on jo valmiiksi subjektivistinen, tulevat heitellyiksi mielivaltaisesti tuotannon ja kulutuksen vastaansanomattomien voimien jatkuvan vallankumouksen mukana, he ajautuvat lopulta nihilismiin (Dean, 2003, 36-37). Pauline Rosenaun (1992, pp. 138-144) käsite kyyninen post-modernismi kuvaa osin samaa ilmiötä, vaikka se viittaa myös erityisesti eurooppalaisen aateperintöön. Kyyninen post-modernisti voi parhaimmillaan nähdä jotakin mielekästä vain (ironisissa) yrityksissään poiketa modernin normaalisuuden kurinalaistavista pakoista. Siksi hän samaistuu helposti mielenvikaisuuteen, terrorismiin, itsetarkoitukselliseen väkivaltaan ja spontaaneihin kansannousuihin. Toisaalta fundamentalismi voi näyttäytyä subjektivismin ja nihilismin ainoalta tarjolla olevalta vaihtoehdolta. Siksi myös fundamentalismin voi tulkita vastauksena uuskeskiaikaiseen globalisaatioon ja sen eriarvoisuuksiin ja yksipuolisuuksiin. Itsensä ruoskijat kulkevat nyt pommivyö päällään suurkaupungeissa, joiden olosuhteita he pitävät paholaisen tekoina.

Ranskan ja Hollannin kansalaisten hylkäämä perustuslaillinen sopimus olisi suurelta osin vakiinnuttanut nyt kuljettavaa EU:n kehityspolkua, joka asteittain johtaa kohti ensimmäisen skenaarion toteutumista (vaikka sopimusluonnoksessa oli mukana myös joitakin elementtejä kohta esiteltävästä toisesta skenaariosta). Samaten Suomen hallitukset ovat vuodesta 1995 alkaen olleet pääsääntöisesti toteuttamassa tätä ensimmäistä skenaariota. Suomen lähtökohtana EU:n talous-, ulko- ja turvallisuuspolitiikassa on ollut globalisaatio, millä tarkoitetaan Washingtonin konsensusta vapaakaupasta ja vapaista markkinoista, sekä Washingtonin johtamaa globaalia hallintaa. Kaikessa hiljaisuudessa on hyväksytty laaja eriarvoistuminen, jota yritetään ikään kuin kesyttää vähäisellä kehitysavulla ja vuosituhatjulistuksilla. Tavoitteena on ”hyvä hallinta” eli käytännössä uusliberalismin toteuttaminen globaalissa etelässä. Suomi myös hyväksyy hiljaisesti Yhdysvaltain ja EU:n oikeuden hyökätä mihin tahansa maahan ilman YK:n lupaa. Esimerkiksi vuoden 2004 turvallisuuspoliittisessa selonteossa valitetaan sellaisen oikeudellisen menettelytavan puutetta, joka mahdollistaisi turvallisuusneuvostosta riippumattoman toiminnan. ”Riskit ja uhkat ovat saaneet uusia muotoja ja niiden vaikutukset välittyvät nopeammin ja laajemmalle alueelle.” ”Uudet uhat, jotka määritellään samaan tapaan kuin Yhdysvallat, heijastuvat Euroopan sisäiseen ja ulkoiseen turvallisuuteen.” Tällaiset linjaukset tarkoittavat monien kysymysten turvallistamista eli niiden siirtämistä pois normaalin demokraattisen politiikan pelikentiltä. EU:n etupiiriksi määritellään Saharan eteläpuolinen Afrikka ja lähialueet Lähi-Idässä. Suomi osallistuu aktiivisesti EU:n poliisiyhteistyöhön ja sotilaallisen iskukyvyn kehittämiseen.

Skenaario 2: EU alueellisena sosiaalidemokraattisena supervaltana maailmassa, jota leimaa uusimperialismi ja monenkeskisen globaalihallinnan rapautuminen

Moderni valtio on usein määritelty kykynä puolustaa itseään ulkopuolisia vastaan, viime kädessä voimakeinoin. EU:n ensimmäiset kuusi jäsenmaata yrittivät perustaa puolustusyhteisön jo vuonna 1954, vaikkei sille ollut vielä kunnollista sosiaalista- tai poliittista perustaa. Suunnitelma kariutui niukasti Ranskan parlamentin käsittelyssä. Johan Galtung (1973, 105-6) totesi parikymmentä vuotta myöhemmin – EEC:n ensimmäisen laajentumisen jälkeen – osuvasti, että ”(jälkikäteen tarkasteltuna!) on ilmeisen selvää, ettei puolustusyhteisöä voida perustaa ilman poliittista yhteisöä.” Poliittisen yhteisön rakentaminen etenikin vasta vuosikymmeniä myöhemmin kun perustettiin yleisillä vaaleilla valittu Euroopan parlamentti ja alettiin kehittää muun muassa ulkopoliittista yhteistyötä. Eurooppalaisen poliittisen yhteisön varsinaisena syntynä voidaan pitää Maastrichtin sopimusta. 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa poliittista yhteisöä on syvennetty entisestään, aina edelleen hyväksyntää vailla olevaan perustuslailliseen sopimukseen asti (joka neuvoteltaneen joiltakin osin uudelleen, mikä voi siirtää sen painopistettä enemmän liittovaltion rakentamisen suuntaan).

Onko mahdollista, että viisikymmentä vuotta epäonnistuneen puolustusunionin jälkeen

EU:sta olisi vähin erin tulossa supervaltio, jolla on selkeästi määritelty keskus ja yksiselitteiset maantieteelliset rajat, jotka erottaisivat sen ulkopuolisista? Historiallisena vertauskohtana voi pitää vaikka Saksan yhdistymistä 1800-luvulla, joka kesti useita kymmeniä vuosia ja ratkesi vasta 1870-71 sodan yhteydessä. Onko mahdollista, että jonain päivänä EU katsoo joidenkin valtioiden tai alueellisten ryhmittymien olevan sen vihollisia, mikä loisi kokonaan uusia turvallisuusdilemmoja maailmaan? Onko mahdollista, että EU:sta tulee globaali supervalta, jonka sotilaallisella mahdilla olisi yhtä kauaskantoisia seurauksia kuin Yhdysvaltojen mahdilla tänä päivänä?

Toisessa skenaariossani EU:sta muodostuu uusi alueellinen liitovaltio ja supervalta samaan tapaan kuin mitä Galtung esitti jo 1970-luvulla. Galtungin (1973, 18-32) mukaan laajeneminen sekä yhdentymisen syventymisen vaiheet vuorottelevat kunnes EU:n poliittinen kyvykkyys vastaa sen taloudellisia resursseja. Euroopan integraation tarkoitus on ollut myös kääntää 1900-luvun katastrofien aiheuttama tilanne. 1900-luvun katastrofeihin kuuluu ennen kaikkea Euroopan raunioittaneet kaksi maailmansotaa sekä jälkimmäistä seurannut kylmä sota, joka jätti Euroopan lähinnä kahden supervallan taistelukentäksi. ”Äärimmäisyyksien aika 1914-1991” (Hobsbawm 2003) nöyryytti Euroopan ja vei siltä maailman keskipisteen aseman (globaalin ajan ja tilan koordinaatiossa maailman virallinen keskipiste on kuitenkin edelleen Greenwich Lontoossa). Euroopan rauhanprojektin ideana on aina 1920-luvulta lähtien ollut myös tehdä Eurooppa uudelleen vahvaksi ja osin palauttaa sen asema maailman keskuksena.

2000-luvun alussa ainoa supervallan asemasta kilpaileva valtio on Yhdysvallat, mutta myös Kiina on ollut nopeassa nousussa. Japanilla, Venäjällä ja Intialla ei ehkä ole yhtäläisiä resursseja tai globaaleja pyrkimyksiä, mutta niilläkin tulee olemaan merkitys mahdollisissa tulevissa liittolaisasetelmissa. Tässä skenaariossa EU ei tule tyytymään USA:n junioripartnerin rooliin globaalin kapitalismin hallinnassa ja kilpailussa omistuksista, markkinoista ja raaka-aineista. Euroeliitti olettaa, että EU:sta täytyy tehdä yhtä mahtava kuin mitä Yhdysvallat on nyt. Alueellista taloutta vastaamaan rakennetaan keskitetty liittovaltio, jolla on globaali sotilaallinen iskukyky. Muuten EU:lla ei nähdä olevan todellista maailmanpoliittista toimijuutta eikä kykyä toimia toisin maailmanpolitiikassa. Kuten Javier Solana (2003, 2) kirjoitti Eurooppa neuvoston asiakirjassa vuoden 2003 Thessalonikin kokouksessa:

> ”Euroopan unioni yhdistää 25 valtiota ja 450 miljoonaa ihmistä, jotka tuottavat neljänneksen maailman bruttokansantuotteesta. Halusimme sitä tai emme, niin EU on globaali toimija; sen täytyisi myös olla valmis kantamaan osansa globaalista turvallisuudesta.”

Solanan visio voi tosin olla lähempänä ensimmäisenä skenaariota kuin tätä toista, jossa EU:sta on nousemassa omaehtoinen supervalta. Olennaista kuitenkin on, että EU:ta verrataan Yhdysvaltoihin sekä sen rooliin maailmassa. Solanan sekä muiden Euroopan johtajien tarkoituksena on usein ollut tehdä EU:sta samanlainen kuin Yhdysvalloista.

Samankaltaistuessaan Yhdysvaltojen kanssa EU myös loittonisi siitä, sillä EU:sta tulisi käytännössä jonkinlainen ”vastavoima” Yhdysvalloille. Tällä voi olla kauaskantoisia seurauksia, sillä se voisi osaltaan olla luomassa uutta voimien tasapainottelun järjestelmää ja globaalia kilpailua kunkin osapuolen etupiireistä.

Kyky toimia sotilaallisesti maailmanlaajuisesti vaatii nopeaan toimintaan kykenevien sotilasjoukkojen ohella myös kykyä tehdä päätöksiä pikaisesti, mikä puolestaan edellyttää keskitettyjä poliittisia instituutioita. Keskitettyjen poliittisten instituutioiden luominen vaatii puolestaan vahvaa poliittista yhteisää, joka määrittyy osin myös sen (potentiaalisten) vihollisten ja puolustuskyvyn mukaan. Jos oletetaan, että samanaikaisesti ensimmäisen skenaarion yleiset trendit ja tendenssit pysyvät ennallaan, niin kaikkialla – ja siten myös sisäpuolella – olevat uudet uhat ja niiden turvallistaminen voivat johtaa EU:n lisäämään entisestään keskittymistään.

Uuden alueellisen supervallan oikeutuksen täytyy ainakin osittain olla seurausta ajatuksesta eurooppalaisesta sivilisaatiosta. Eurooppa täytyy esittää sivistyneempänä, moniarvoisempana ja oikeudenmukaisempana paikkana kuin erityisesti Amerikka. Tässä skenaariossa Eurooppa asettuu diskursiivisesti yhtäältä sen mahdollisia sisäisiä ja ulkoisia vihollisia vastaan ja toisaalta muun maailman yläpuolelle, sillä muuta maailmaa pidetään vähemmän sivistyneenä ja kehittyneenä. Vaikka konkreettiset yksityiskohdat ovat toki vaihdelleet paljonkin, niin yleisesti ottaen Eurooppaa on yleensä kuvattu juuri näin siitä lähtien kun moderni Eurooppa alkoi muotoutua (ks. Delanty, 1995). Yhdysvaltojen yksipuolinen toiminta, kaksoisstandardit ja muiden yläpuolelle asettuminen voivat seuraavan 10-15 vuoden aikana saada aikaan reaktion myös Euroopassa. Eurooppalaisen vastavoiman muodostuminen tuskin kuitenkaan tapahtuu ilman vakavia kriisejä, esimerkiksi massiivisia sotia etelässä, joita Euroopassa ei hyväksytä, tai kauppasotia Euroopan ja Amerikan välillä, tai maailmanlaajuista ympäristökriisiä, josta Yhdysvaltojen nähdään olevan paljolti vastuussa. Jo kolmekymmentä vuotta sitten Galtung (1973, 104) ennusti Euroopan vasemmiston ja oikeiston välisen työnjaoen muodostuvan sellaiseksi, jossa “vasemmisto huolehtii Yhdysvaltojen mustamaalaamisesta ja oikeisto käyttää tätä hyväkseen suojatakseen sotilaallisia, poliittisia ja taloudellisia intressejään Yhdysvaltojen vaikutukselta”.

Poliittisen talouden näkökulmasta tämä skenaario on ristiriitaisempi kuin ensimmäinen. Vaikka molemmat skenaariot sijoittuvat samaan uusliberaalin globalisaation ja maailmantalouden vuosikymmeniä kestäneen kasvun hidastumisen kontekstiin, niin tässä skenaariossa EU:n tulisi kehittää eurooppalaisia ratkaisuja, joissa hyvinvointivaltion instituutioita vahvistetaan tai kehitetään myös EU-tasolla. Ensinnäkin keskittyneiden poliittisten instituutioiden täytyy saavuttaa laaja legitimaatio, jota ei voida saavuttaa pelkän eurooppalaistuneen eliitin avulla, vaan jonka tulee olla peräisin laajemmalta osalta eurooppalaista yhteiskuntaa. Toisen maailmansodan jälkeisessä Länsi-Euroopassa sosiaaliturva ja erilaiset sosiaaliset etuudet ovat olleet keskeinen keino pitää massat tyytyväisinä ja pitää yllä poliittista ”vakautta” (Habermas, 1976). EU:n perusoppina on

kuitenkin talousliberalismi, joka on ristiriidassa hyvinvointivaltio-oppien kanssa. Vaikka EU:n jäsenmaat ovat 2000-luvun alussa edelleen tasa-arvoisempia kuin Yhdysvallat, (jonka eriarvoisuuden näkökulmasta on taantunut jo 1900-luvun alkupuolen tasolle), niin myös EU:ssa eriarvoisuus on ollut lisääntymään päin. Väite Yhdysvaltoja sivistyneemmästä, moniarvoisemmasta ja oikeudenmukaisemmasta Euroopasta ei voi olla aidosti uskottava elleivät arkipäiväiset kokemukset tue sitä. Toiseksi käsitykset tiukan vero- ja rahapolitiikan sekä hyvinvointipalvelujen leikkausten ristiriitaisista seurauksista voivat levitä, sillä talouskasvu on hidastunut huolimatta 20 vuoden ajan toteutetuista yhä uusista uusliberaaleista uudistuksista. Näkemys, jonka mukaan uusliberaalit uudistukset ovat itse asiassa pahentaneet eurooppalaisen talouden ongelmia, saattaa hyvinkin lisätä suosiotaan (väitettä tukevasta empiirisestä argumentaatiosta ks. Boltho, 2003).

Samanaikaisesti hyvinvointivaltion rakenteiden ylläpitäminen tai vahvistaminen on kuitenkin hankalaa. Uusliberaalin suunnan muuttamista vaikeuttaa – perustuslain omaisten sopimusten lisäksi – ennen kaikkea poikkikansallisen pääoman ja rahoituksen rakenteellinen valta (ks. Gill, 1997, 215-30). Tämä on osin myös tulosta aiemmasta päätöksenteosta: EU on ollut vapauttamassa ylikansallisia pääoma- ja rahoitusmarkkinoita sekä edistämässä niiden toimintaedellytyksiä. Monet globaalin uusliberalismin patologiat, kuten ristiriitaiset yritykset ”viedä” työttömyyttä tai yritykset lisätä kilpailukykyä alentamalla verotuksen tasoa samaan aikaan kun muut maat tekevät täsmälleen samoin, ovat hyvin todellisia myös EU:ssa. Eikä siinä vielä kaikki: uusliberalismin perusperiaatteet muodostavat olennaisen osan EMU:a. Esimerkiksi EMU-kriteerien saavuttamisen vaikeus osoittavat osaltaan näitä ristiriitaisuuksia. EMU:n tavoitteena on hintavakaus myös kasvun kustannuksella, ja tämä saattaa olla yksi syy siihen, että euro ei vielä ole kyennyt haastamaan dollarin keskeistä asemaa maailmankaupassa (Cohen, 2003, pp. 584-8). Ei olekaan lainkaan selvää kuinka EU voisi voittaa nämä vaikeudet pelkän yhteismarkkinoiden teknokraattisen ohjauksen – jonka keinovalikoima on vielä hyvin rajoitettu kun EU:lla ei ole edes verotusoikeutta – avulla ilman, että sen uusliberaaleja sopimuksia ja ohjelmia radikaalisti uudistetaan.

Mitä enemmän EU muuttaa perusorientaationsa ja ohjelmiensa suuntaa, sitä etäämmäksi se saattaa ajautua Yhdysvalloista. Yhdysvaltojen unilateralismi voi laukaista sarjan ”nokitteluja”, joilla voi olla kauaskantoisia seurauksia. Omalta osaltaan myös maailmantalouden taantumiskauden pitkittyminen – tai syveneminen – voi johtaa Yhdysvaltojen ja EU:n välien huonontumiseen, erityisesti jos samaan aikaan maailmalla sattuu myös vakavia akuutteja kriisejä, joissa eurooppalaisten ja amerikkalaisten näkemykset olennaisesti eroavat. Myös EU saattaa alkaa rakentaa uusia globaaleja liittoutumia, erityisesti Kiinan, Intian, Japanin, Venäjän tai muiden suurten valtioiden tai alueellisten ryhmittymien kanssa (varovaisia tunnusteluja tähän suuntaan on jo tehty). Erilaisuuden ja vastavoiman rakentaminen voi myös johtaa uuden – vaikkakin ehkä kontrolloidun ja säädellyn – voimatasapainojärjestelmän syntyyn, jossa keskeisiä toimijoita voivat olla Amerikka, Eurooppa ja Kiina/Aasia.

Suomen hallituksillakin voi olla tietty latentti valmius mennä mukaan tällaisiin järjestelyihin. Esim. vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa paljon viljelty termi ”turvallisuusyhteisö” voidaan tulkita myös eurooppalaiseksi sotilasliitoksi, vaikka se tekstissä kielletäänkin. Termillä on selvä sivumerkitys myös ulkoisen puolustuksen mielessä, mikä edellyttää yhteisen identiteetin, uhat ja potentiaaliset viholliset. Pyrkimys rakentaa sotilaallista voimaa ja iskukykyä tukee myös federalistista projektia, vaikka se ei olisi tarkoitus. Yleisesti kuitenkaan erillinen liitto- tai supervalta ei ole Suomen hallituksen Eurooppa-politiikan virallinen tarkoitus.

Sen sijaan ranskalaisen ja kansainvälisen ATTAC:n ABC-suunnitelma tukee tämän skenaarion mukaisen EU:n rakentamista. “ABC-suunnitelma” on EU:n agendaan sopeutettu lyhyen ja keskipitkän tähtäimen suunnitelma, joka samalla määrittelee ATTACin oman ohjelman EU:n kehitykselle. ATTAC ei ole tietenkään ajamassa militarisoitua Eurooppaa vaan sosiaalidemokraattista liittovaltiota, joka globaalipolitiikassa voisi myös toimia poliittisena vastavoimana Yhdysvalloille. ATTACin projekti voisi kuitenkin sopia Galtungin kaavaan, jonka mukaan vasemmisto tulee huolehtimaan Yhdysvaltain mustamaalauksesta ja onnistuu perustelemaan liittovaltio-projektin, mutta projekti joutuu kuitenkin niihin oikeistolaisiin käsiin, jotka ovat ensisijaisesti kiinnostuneita Euroopan suuruudesta ja mahdista maailmassa.

Skenaario 3: EU hajaantuu

On kaksi pääsyytä sille, että EU saattaa hajaantua jo 2010-luvulla. Ensimmäinen on yksinkertaisesti se, että kaksi ensimmäistä skenaariota – ja niitä vastaavat eettis-poliittiset projektit – ovat yhteen sovittamattomia. Mikäli poliittinen tahto tulla autonomisemmaksi ja vahvemmaksi saa lisää kannatusta nykyisellä euroalueella ja erityisesti kuuden perustajamaan piirissä, tämä tahto tulee kohtaamaan vastustusta monien muiden jäsenmaiden ja sosiaalisten voimien puolelta. Jotkut jäsenmaat näyttävät olevan ensisijaisesti uskollisia Yhdysvalloille, toissijaisesti pohjois-atlanttiselle liittoumalle (Natolle) ja vasta kolmanneksi Euroopan unionille. Mikäli Iso-Britannia sekä uudet Itä-Euroopan jäsenmaat estävät integraation syventämisen ja yritykset tarkistaa ja muutta perussopimuksia ja poliittisia ohjelmia, on todennäköistä, että EU hajoaa joko osittain tai kokonaan. Jos EU:sta halutaan sosiaalidemokraattinen liittovaltio, vastavoima USA:lle tai supervalta, niin osa nykyisistä jäsenmaista pitää marginalisoida tai erottaa.

Toiseksi, EU saattaa hajota, koska se on koko ajan yleisen legitimaatiokriisin partaalla. Tästä kertoo myös perustuslaki -hankkeen epäonnistuminen. Alun perin Euroopan integraatiota on oikeutettu rauhalla ja sillä, että integraation avulla voidaan teknisesti tehdä paremmin sellaisia asioita, joista jäsenvaltiot eivät enää yksin selviä kunnolla (ns. Monnet metodi). Nämä eivät kuitenkaan riitä pitkällä tähtäimellä enää oikeutukseksi, kun EU-instituutioiden valta kasvaa ja hyvinvointipalveluita ja demokratiaa rapautetaan. (Ks

Patomäki, 1997, 183-91, 200-3) Tässä tilanteessa myös sisäiset legitimaatio-ongelmat voivat osaltaan kannustaa liittovaltion rakentamiseen ("demokratiaa ja hyvinvointia eurooppalaisille"), mikä käytännössä tarkoittaa etenemistä ilman uusliberalismiin sitoutuneita vastarannan kiiskiä. Eurooppa pitää demokratisoida ja tehdä sosiaalisesti vastuullisemmaksi. Amerikka-lojalistit ja atlantistit kuitenkin kannattavat uusliberalismin jatkamista ja syventämistä. Näihin kuuluu erityisesti Yhdysvaltoja jokseenkin sokeasti seuraava Britannia, osa uusista jäsenistä, ja aika ajoin myös osa vanhoista jäsenmaista (esimerkiksi Italia Silvio Berlusconin kaudella). EU:n hajoamisella voisi toki olla myös tarkoittamattomia – ja jopa EU-projektin kyvyttömäksi tekeviä – vaikutuksia joten monetkaan eivät ole valmiita tähän kovin helposti.

Perussyyt hajaantumiselle voivat myös esiintyä yhtä aikaa ja vahvistaa toisiaan. Sisäiset legitimaatio-ongelmat voivat olla akuutteja juuri silloin, kun Eurooppaa jakaa myös suhtautuminen johonkin maailmanlaajuiseen kriisiin, jossa Yhdysvallat on keskeisesti mukana. Britit ja monet itäeurooppalaiset tukevat Yhdysvaltoja ja estävät muutokset kohti federalistista EU:ta. Ne myös todennäköisesti yrittävät estää toimet, joilla luotaisin yhteistä eurooppalaista hyvinvointiyhteiskuntaa tai demokratiaa. Mikäli uuden supervaltion ja supervallan katsotaan edellyttävän yhteiseurooppalaisia toimia, (joilla ylläpidetään tai vahvistetaan edes joitain sosiaalisia hyvinvointipalveluja) niiden toteuttaminen voi olla helpompaa ilman brittejä tai itäeurooppalaisia. Sisäiset legitimaatio-ongelmat ja ulkoiset kriisit voivat siten yhdessä johtaa unionin "kaksivauhtiseen" kehitykseen sekä "hankalien" maiden marginalisoimiseen tai syrjäyttämiseen kokonaan ainakin varsinaisesta poliittisesta unionista.

Valinta voi olla tuskallisen vaikea. Hajaantuminen tuloksena EU:sta tulisi nykyistä pienempi, ja sen taloudelliset resurssit maailmanlaajuiseen toimintaan jäisivät ainakin jonkin verran aiottua vaatimattomimmiksi. Vaikka yhteenlasketut resurssit eivät käytännössä useinkaan merkitse tosiasiallista kykyä saada vaikutuksia aikaan, voidaan niitä aina käyttää ainakin arvovallan kasvattamisessa. Osittainen hajaantuminen voi myös pahentaa unionin sisäistä legitimaatio-ongelmaa, sillä huomattava osa integraatio-projektin oikeutuksesta on tähän asti nojannut kykyyn onnistua jatkuvasti – vaihe kerrallaan – laajentumaan ja syventymään, samalla kuin rauha ja hyvinvointi ovat vallinneet Euroopassa. Vaikka "kaksivaiheisen" integraatioprosessin tarkoitus olisi eurooppalaisen supervaltion tai jopa globaalin supervallan luominen EU:n ytimeen, sisältää se riskin, että koko integraatio-projekti epäonnistuisi. Yhdysvallat voi hyväksikäyttää tätä dilemmaa sekä joidenkin valtioiden lojaliteetteja harjoittaakseen "hajota ja hallitse" -taktiikkaa suhteessaan EU:hun. Mannereurooppalaiset poliittiset päättäjät voivatkin joutua mahdottoman dilemman eteen. Ne haparoivat eteenpäin kunnes jokin satunnainen tapahtuma määrittää EU-Euroopan politiikan suunnan. Kyynikko voi jopa kysyä, että eikö kannattaisi toivoa kauppasotia tai muita sellaisia kriisejä, jotka käynnistäisivät kehityksen kohti liittovaltio-Eurooppaa, joka voisi myös toimia vastavoimana Yhdysvalloille maailmanpolitiikassa?

Skenaario 4. EU vaalii erityisluonnettaan jälkimodernina poliittisena yhteisönä ja kehittää toimielimiään osana globaaleja sosiaalisia ja demokraattisia uudistuksia

Tässä neljännessä ja viimeisessä skenaariossa EU kehittää identiteettiään, toimijuuttaan ja kapasiteettiaan siviilivaltana ja vastustaa pyrkimyksiä turvallistamiseen. Skenaariot 1–3 ovat lähempänä 2000-luvun alun päätrendeja ja vallitsevia käytäntöjä kuin tämä neljäs skenaario, mutta samoin kuin edelliset skenaariot, myös se perustuu jo olemassa oleviin tendensseihin. Useat sosiologit käyvät aktiivista keskustelua Ulrich Beckin ns. toisen refleksiivisen modernisaation teoriasta (ks. esim. Beck, Bonss and Lau, 2003; Latour, 2003; Lash, 2003). Tämä teorian mukaan on käynnissä jatkuva metaprosessi, joka kyseenalaistaa ensimmäisen modernisaation merkityksen ja arvon. Tämä prosessi on tulosta ensimmäisen modernisaation tarkoittamattomista seurauksista, ja siihen kuuluu myös kansalaisidentiteetin demokraattinen kosmopolisoituminen. Useat eurooppalaiset liikkeet vaativat uusia rakenteellisia ratkaisuita niiden uhkien ja riskien selvittämiseksi, jotka ovat syntyneet Euroopan ensimmäisen modernisaation muututtua globaaliksi.

Neljännessä skenaariossa oletetaan, että EU kykenee rakentamaan identiteettiään ja toimintaansa osana paljon laajempaa globaalista kokonaisuutta. Euroopan Unionin noin 500 miljoonaa asukasta ovat vain n. 5% niistä yhdeksästä miljardista ihmisestä, jotka kansoittavat maapalloa 2000-luvun puolivälissä. EU-alue kattaa vain yhden pienen niemen Euraasian laajalla mantereella, eikä Euroopalla ole enää tulevaisuudessa myöskään mitään erityissijaa teollistumisen tai modernisaation edelläkävijänä. Globaalissa riskiyhteiskunnassa EU on vain yksi osa laajaa kokonaisuutta, ja sen tulevaisuus on kiinni tuon kokonaisuuden kehittymisestä. Valtaosa globaalista kansalaisyhteiskunnasta ja kosmopoliittisista verkostoista on kotoisin Länsi-Euroopasta. Useat eurooppalaiset filosofit ja politiikan teoreetikot – allekirjoittanut mukaan lukien – ovat yrittäneet tuoda esiin uusia eettis-poliittisia käsitteitä ja jälki-kansallisia institutionaalisia malleja alueelliselle ja globaalille hallinnolle. Joissain jäsenmaissa samoin kuin Euroopan parlamentissa nämä intellektuellien verkostot, kansalaisjärjestöt ja poliittiset liikkeet ovat kyenneet vaikuttamaan keskustelun sisältöön ja joissain tapauksissa (vaikkakin vähäisessä määrin) myös tosiasialliseen päätöksentekoon.

Neljännessä skenaariossani nämä liikkeet lopulta onnistuvat tavoitteessaan, mahdollisesti pitkän aikavälin hitaan historiallisen oppimisprosessin tuloksena. Todennäköisempää kuitenkin on, että vasta jonkin dramaattisen Eurooppaa koskevan ympäristö- tai joukkotuhokriisin jälkeen aletaan laajalti uskoa, että modernisaation tuottamat laajat riskit ovat todellisia. Tässä skenaariossa EU keskittyy kehittämään identiteettiään, toimintojaan ja voimavarojaan moninaisuuteen perustuvana siviilivaltana. Tämä tarkoittaa ensinnäkin politiikan turvallistamisen purkamista. Ole Wæverin (1995,) mukaan ”turvallistamiselle on ominaista on absoluuttisen prioriteetin antamista jollekin yksittäiselle asialle. Tuo asia kuvataan perustavanlaatuisena uhkakuvana, joka on hoidettava tai kaikki muu menettää merkityksensä ... ja kun asia vielä luokitellaan turvallisuuskysymykseksi, se voidaan usein ratkaista vain poikkeuksellisin keinoin, tarvittaessa vaikka tavanomaisia politiikan

pelisääntöjä rikkoen (esim. salassapito, rahoituksen hankkiminen, asevelvollisten värvääminen, perusoikeuksien rajoittaminen). Globaalin talousjärjestyksen turvallistamiseen kuuluu lain ja järjestyksen ylläpito globaalin talouden keskeisissä tiloissa, mukaan lukien kosmopoliittisten metropolien avainalueilla. Tämä tarkoittaa joustavien ase- ja poliisivoimien ja huipputeknologisten valvontajärjestelmien käyttämistä turvaamaan olennaisten henkilöiden elämää ja terveyttä, suojaamaan omaisuutta, ja valvolmaan sopimusten noudattamista. Se tarkoittaa myös tuotannon edellytysten kuten raaka-aineiden ja energialähteiden kontrollointia. Laajennettu julkinen turvallisuusagenda ”kotona” on myös tärkeä osa globaalin poliittisen talouden turvallistamista.

Turvallistamisen purkaminen tarkoittaa päinvastaista prosessia eli politiikan normaalien pelisääntöjen palauttamista ja kehittämistä. Joissakin tilanteissa tämä voi tarkoittaa ainoastaan diplomaattista kommunikaatiota ja sovittelua. Yleensä turvallistamisen purkaminen edellyttää kuitenkin demokratisaatiota, mutta ei pelkästään Euroopassa vaan myös laajemmin demokraattisten maailmanpoliittisten tilojen avaamista. Niinpä neljännen skenaarion mukainen EU pyrkii demokratisoimaan globaalia hallintaa ja rakentamaan globaali-keynesiläisiä mekanismeja, myös kääntääkseen kapitalistisen maailmantalouden hitaan laskun ekologisesti kestävällä pohjalla olevaksi nousuksi ja luodakseen globaalin turvallisuusyhteisön edellytyksiä. Globaalidemokraattinen EU ei enää pyri olemaan maailman keskus. EU kyllä kehittää uusia demokraattisia ja järkevämpään maailmantalouden hallintaan tähtääviä institutionaalisia järjestelyjä, mutta se ei esitä itseään keskuksena tai mallina muille. Demokraattisessa globaalihallinnassa unionilla tai sen kansalaisille tai jäsenmailla ei voi olla etuoikeuksia.

Tässä skenaariossa EU on avoin poliittinen yhteisö, jossa jäseneksi pääsyn kriteereinä on tietyt ihmis- ja kansalaisoikeudet, jotka kyllä esitetään yleismaailmallisina, mutta joiden kuitenkin ymmärretään olevan samalla myös monimielisiä, historiallisia ja poliittisia. Neljännen skenaarion mukainen EU voidaan nähdä myös tiettyjen kriittisten ja jälki-strukturalististen teorioiden konkreettisena utopiana. Esimerkiksi Jürgen Habermas (1979, 88-94) ennakoi ihmiskunnan oppimisprosessin tuloksena ilmaantuneen ja nyt vakiintumassa olevan diskurssi-etiikan vastaavan – ja asteittain johtavan kohti – globaalia, universaalia ja silti moniarvoista käsitystä maailmankansalaisuudesta. Toisessa yhteydessä Habermas (1994, 27-34) myös korostaa, että vapaa poikkikansallinen eettis-poliittinen keskustelu muodostaa yhteiskunnallisten käytäntöjen kautta jaetun poliittisen kulttuurin, joka kuitenkin nojaa tiettyihin universaaleihin ihmisoikeuksiin. Demokraattisena ideaalina on taata, että globaalit institutionaaliset järjestelyt ovat hyväksyttyjä ihmiskunnan enemmistön näkökulmasta. Andrew Linklater (1998, 8) on kehittänyt näitä teemoja eteenpäin:

> Poliittisen yhteisön transformaation tarkoittaisi vallankumousta monilla alueilla koska yhteiskunnat eivät enää kohtaisi toisiaan geopoliittisina kilpailijoina anarkian tilassa. Dialogisemmat suhteet lopettaisivat Westfalenin aikakauden. Tämän projektin osallistuvat voisivat tehdä yhteistyötä toteuttaakseen laajan

> muutosprosessin joka takaa nykyistä syvemmän kunnioituksen moniarvoisia ja solidaarisuuteen perustuvia kansainvälisiä järjestelyjä kohtaan. Samalla kun he suunnittelevat uusia yhteistyön muotoja, nämä yhteiskunnat voisivat työskennellä yhdessä vakiinnuttaakseen myös muita viitekehyksiä missä dialogi ja suostumus korvaavat herruuden ja pakon. Näin on mahdollista lähestyä universaalin kommunikaatioyhteisön normatiivista ideaalia ja taata että globaaleilla järjestelyillä on ihmiskunnan enemmistön tuki takanaan."

Monien edistyksellisten Eurooppa-visioiden – ja jopa kosmopoliittisen demokratian mallien – ongelmana on kuitenkin, että niillä on taipumusta olla lopultakin eurokeskeisiä, ainakin syvemmällä tasolla. Uuskantilaisilta visioilta puuttuu konkreettinen näkemys maailmanhistoriasta ja niiden omasta paikasta siinä, ja siksi ne liian helposti uusintavat menneisyyden eurokeskisiä kategorioita, vaikka yrittävätkin olla kriittisiä monilla tasoilla. Esimerkiksi Habermas on yhdessä Jacques Derridan kanssa (Borradori, Derrida & Habermas 2003; Habermas & Derrida 2003) yrittänyt hahmotella elinvoimaisemman Euroopan malleja. Habermas ja Derrida puhuvat mieluumin "tasapainottamisesta" suhteessa Yhdysvaltoihin kuin Yhdysvaltojen "vastustamisesta" tai sitä "vastaan taistelemisesta". He olettavat kuitenkin, että ihmiskunta voi valita vain näiden kahden modernisaatio-mallin välillä, joista he esittävät eurooppalaisen mallin olevan sivistyneempi. Yhdysvalloissa vallitsee edelleen kansallinen sovinismi ja militarismi, kun taas Eurooppa on jo ylittänyt tuon vaiheen ja pitää tärkeänä ratkaista kiistat laillisten kansainvälisten elinten kautta. Pakko ja voimankäyttö ei ole Euroopalle enää optio. Eurooppa kannattaa myös ihmisten sosio-ekonomista tasa-arvoisuutta.

Habermas ja Derrida käyttävät termiä "tasapainottaa", mikä voi viitata myös perinteiseen voimien tasapainottelun järjestelmään. Voimatasapaino-instituution perinteisenä tarkoituksena on ollut myös estää yhden valtion imperiaaliset pyrkimykset luoda liittokunta imperiaalisia pyrkimyksiä vastaan; näin järjestelmä toimi myös 1800-lukujen Euroopassa (ks. Alker, Biersteker and Inoguchi, 1989). Tuolloin voimien tasapainottelu epäonnistui ja johti lopulta ensimmäiseen maailmansotaan. Uusi voimien tasapainottelun järjestelmä ei välttämättä olisi kovinkaan erilainen. Se voisi käytännössä tarkoittaa yritystä siirtyä skenaario 2:n mukaiseen supervaltio-Eurooppaan, ja voisi käytännössä johtaa myös skenaario 3:n toteutumiseen. Habermas ja Derrida kirjoittavat, että heidän touko/kesäkuun 2003 vaihteessa julkaistu esseensä oli vastaus kirjeeseen, jossa kahdeksan Euroopan maata – joita Iso-Britannia ja Espanja johtivat – julkaisivat avoimen kirjeen, jossa tuettiin Yhdysvaltain Irakin politiikkaa ja sotaa. Tässä mielensä heidän kirjeensä syntyi reaktiona ajankohtaiseen geopoliittiseen tilanteeseen. Esseen alkuperä liittyi myös Euroopan jakautumiseen atlantistien ja muiden välillä. Monessa mielessä esseen voi lukea myös pyrkimyksenä toteuttaa toisen skenaarion visio Euroopasta.

Neljännessä skenaariossa EU menee kuitenkin Habermasin mallia pidemmälle ja hyväksyy pyrkimyksen epä-keskittää Eurooppaa, sekä sisäisesti että ulkoisesti. Euroopalla ei ole yhtä keskusta; ja uudet refkeksiiviset liikkeet hyväksyvät myös, että Eurooppa ei enää koskaan

tule olemaan maailman keskus. Vastavuoroinen dialogi, kollektiivinen oppiminen ja demokraattinen päätöksenteko korvaavat alueelliset ja globaalit hierarkiat. EU pyrkii kyllä kehittämään uusia institutionaalisia järjestelyjä koskien esimerkiksi kansalaisuutta, julkisuutta, subsidiariteettia, parlamenttia, päätöksentekorakenteita, teollisia suhteita, verotusta jne, mutta se ei enää esitä itseään svistyneen maailman keskuksena tai mallina muulle maailmalle. Pikemminkin EU tunnustaa itsensä osaksi paljon laajempaa ja syvempää kokonaisuutta eli yhteistä planeettaamme kokonaisuutena, ja toimii sen mukaan.

Poikkikansalliset eurooppalaiset liikkeet – osana globaalia kansalaisyhteiskuntaa – kyseenalaistavat myös uusliberalismin hegemonian. Nämä liikkeet ja kansalaisyhteiskuntatoimijat yrittävät demokratisoida globaalia hallintaa ja rakentaa globaalikeynesiläisyyden elementtejä, tavoitteenaan ohjata maailmantalouden kehitystä uudelle ja kestävämmällä uralle. Globaalikeynesiläisestä näkökulmasta katsottuna laajat julkiset investoinnit uusiin talouden alueisiin voivat saada aikaan kasautuvia kerrannaisvaikutuksia. Uusiin investointikohteisiin kuuluisi myös kaikkien maailman kansalaisten peruskoulutus, ekologisesti kestävällä pohjalla olevien energialähteiden kehittäminen, helposti ja halvalla saatavilla olevien tietoverkkojen kehittäminen, ja tietynlaiset bio- ja avaruusteknologian muodot. Uusien hankkeiden aalto voisi kääntää nyt vallalla olevan, deflaatioon taipuvaisen kehityksen nousuun; kasvuun kuuluu aina myös kohtuullinen määrä inflaatiota. Julkisten investointien ja liiketoiminnan – ja erityisesti rahoitusjärjestelmän – uudelleen säätelyn avulla voitaisiin pidentää myös suunnitteluhorisonttia ja nostaa positiivisia odotuksia. Skenaarioon kuuluu myös globaalia verotusta ja tulojen siirtoa. Globaalit investoinnit julkiseen terveydenhuoltoon ja koulutukseen nostaisivat myös maailman valtaväestön kulutusalttiutta. Tämän skenaarion toteuttaminen edellyttää myös muutoksia talouspolitiikassa, jonka täytyy olla riittävän yhteensopivaa tuottavien investointien kanssa. Esimerkiksi globaali rahoitusjärjestelmän aiheuttamien ongelmien poistaminen edellyttää säätelyä.

Tämän skenaarion mukainen EU ei etsisi sotilaallisia liittolaisia vaan yrittäisi luoda eettis-poliittisia koalitioita, joiden avulla voitaisiin toteuttaa demokraattisia globaalihallinnan ja -säätelyn uudistuksia. Samaan aikaan jotkut globaaleista liikkeistä saattavat myös pyrkiä pidemmälle meneviin demokraattisiin muutoksiin kapitalistisen maailmantalouden rakenteissa. Riippumatta tavoiteltavien muutosten sisällöstä uudistusten ymmärretään olevan kasautuvia, eli aiemmat muutokset mahdollistavat uusia.

Johtopäätökset

EU on rakentumassa uuskeskiaikaisena organisaationa USA:n johtaman uusliberaalin globaalin poliittisen talouden puitteissa. Suomen EU-politiikka ja Ranskassa ja Hollannissa hylätty perustuslakiluonnos tukee selkeimmin juuri tämän skenaarion toteutumista. Esimerkiksi sotilaallisia valtuuksia ollaan valmiita antamaan uusliberalismia ja globaalia ”kriisinhallintaa” tukevilla alueilla. Jopa Suomen EU-kriittinen oppositio on keskittynyt

rajoittamaan EU.n toimivaltuuksia esimerkiksi hyvinvointipolitiikan puolella.

Toisaalta on myös vahvoja pyrkimyksiä rakentaa EU:sta sosiaalidemokraattista liittovaltiota ja ehkä myös supervaltaa. Tähän hankkeeseen kuuluu eurooppalaisen kansakunnan rakentaminen ainakin eliittitasolla ja demokraattisen hyvinvointivaltion joidenkin elementtien toistaminen EU-tasolla. Olennaista on kuitenkin myös EU:n omaehtoisen ulkopolitiikan ja globaalin sotilaallisen kyvyn kehittäminen. Yksi merkki liikkeestä tähän suuntaan on se, että komissio on ollut perustamassa kahta uutta suurta tutkimusalaa, avaruuden ja turvallisuuden tutkimuksen. Liittovaltio- ja supervaltaskenaariosta pääosin vaietaan varsinkin suomalaisissa keskusteluissa, vaikka osa Suomen hallituksen toimenpiteistä on yhteensopivia sen kanssa. Toinen skenaario ei kuitenkaan ehkä ole mahdollinen ilman EU:n jonkinasteista hajoamista.

Kun EU jotenkin luovii läpi näiden karikoiden – suunta epämääräisesti jossain uuskeskiaikaisuuden ja supervaltion rakentamisen välissä – monet intellektuellit ja kansalaisjärjestöt artikuloivat vaihtoehtoisia visioita Euroopasta tulevaisuudesta. Kun ongelmana ei ole vain välittömästi edessä olevat karikot vaan myös se, että itse päämäärät näyttäytyvät ongelmallisina ja ristiriitaisinakin, monien johtopäätöksenä on arvioida valittua kehityspolkua uudelleen. Tämä on myös niiden kriittis-reflektiivisten liikkeiden pääpointti, jotka Beckin mukaan ovat kyseenalaistamassa ensimmäisen modernisaation arvon, merkityksen ja päämäärän.

Neljäs skenaario hahmottaa, miltä mitä kriittis-reflektiivisten liikkeiden Eurooppa-visio voisi tarkoittaa sekä Euroopassa että maailmanlaajuisesti. Kun tämä skenaario ajatellaan luultavaksi lopputulokseksi kun valitaan tietty polku, niin sen toteutumista voi pyrkiä myös edistämään tietoisella toiminnalla. Jos esimerkiksi puhutaan Suomen valtion toimintamahdollisuuksista, niin se edellyttäisi Vanhasen hallituksen EU- ja globaalipolitiikan perinpohjaista revisiointia. Turvallistamisen ja yksipuolisen sotilaallisen iskukyvyn rakentamisen sijasta pitäisi kehittää proaktiivista globaali-politiikkaa. Jos taas ajatellaan ATTAC-liikkeen kaltaisia uusia poikkikansallisia toimijoita niin tärkeää olisi huomata ja kyetä ylittämään ne eurosentriset kategoriat, jotka helposti kulkevat ajattelussa ja toiminnassa mukana silloinkin kun niitä ei tiedosteta.

Yhteiskunnalliset valtasuhteet ovat yhä enenevässä määrin maailmanlaajuisia ja samalla myös monet riskit ovat globaaleja. Kaikkialla, mutta varsinkin Euroopassa, kehitykseen on reagoitu luomalla uusia kosmopoliittisen tietoisuuden ja poliittisen toimijuuden muotoja. 1990-luvulla noussut globaali kansalaisyhteiskunta on suhteettoman suurelta osin kotoisin juuri Länsi-Euroopasta. Myös esimerkiksi maailmanlaajuisen valuutanvaihtoveroliikkeen ydin on kotoisin Euroopasta. Maailman sosiaalifoorumi syntyi brasilialaisten ja Ranskan ATTACin aloitteen pohjalta. Kehitys ei tule jäämään tähän, vaan uusia globaalin poliittisen toimijuuden muotoja tullaan kehittämään.

Globaalia sosiaalidemokratiaa – ja sen mahdollistamia muita muutoksia – ajava liike on

kuitenkin heikko. Suuri osa eurooppalaisista vasemmisto-intellektuelleista ja kansalaisyhteiskunnasta on kallellaan pikemminkin toisen skenaarion eli eurooppalaisen liittovaltion rakentamisen suuntaan, ainakin ensivaiheessa. Reaktiona tuleviin maailmanlaajuisiin kriiseihin ja sotiin liike voi kuitenkin vahvistua. Jos Eurooppa-projekti on jumissa tai hajoamassa, voi olla helpompi edistyä globaaleissa hankkeissa. Kysymys on symbolisesti siitä, kumpi ehtii ensin: eurooppalaiset vai globaalit verot?

Lähdeluettelo

Alker, Hayward R., Biersteker, Thomas J. & Inoguchi, Takashi (1989): "From Imperial Power Balancing to People's Wars: Searching for Order in the Twentieth Century", in J.Der Derian & M.Shapiro (eds.): *International/Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics*, Lexington: Lexington, pp. 135-162..

Anheier, Helmut, Glasius, Marlies and Kaldor, Mary (eds.) (2001): *Global Civil Society 2001*, Oxford University Press: Oxford.

Beck, Ulrich, Bonss Wolfgang and Lau, Christoph (2003): "The Theory of Reflexive Modernization. Problematic, Hypothese and Research Programme, *Theory, Culture & Society* (20):2, pp. 1-33.

Bhaskar, Roy (2000): *From East to West. Odyssey of a Soul*. Routledge: London.

Bigo, Didier (1998): "Bond of Union: Military Involvement in Internal Security", paper delivered at the 1998 ISA Annual Convention, Minneapolis, 17-21 March 1998.

Boltho, Andrea (2003): "What's Wrong with Europe?", *New Left Review*, (22): 3, pp. 5-26.

Booker, Christopher & North, Richard (2003): *The Great Deception. The Secret History of the European Union*, Continuum: London.

Borradori, Giovanna, Derrida, Jacques & Habermas, Jürgen (2003*): Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jurgen Habermas and Jacques Derrida*, University of Chicago Press: Chicago.

Braithwaite, John & Drahos, Peter (2000): *Global Business Regulation*, Cambridge University Press: Cambridge.

Bull, Hedley (1977): *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, MacMillan: London.

Castells, Manuel (1989): *The Informational City. Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*, Blackwell: Oxford.

Cohen, Benjamin (2003): "Global Currency Rivalry: Can the Euro Ever Challenge the Dollar?", *Journal of Common Market Studies* (41): 4, pp. 575-95.

Dean, Kathryn (2003): *Capitalism and Citizenship*, Routledge: London.

Delanty, Gerard (1995): *Inventing Europe. Idea, Identity, Reality*, MacMillan: Houndmills, Basingstoke.

Der Derian, James (1992): AntiDiplomacy:

Derrida, Jacques (1992): *The Other Heading. Reflections on Today's Europe.* translated by P-A. Brault and M. B. Naas, Indiana University Press: Bloomington.

EU Council press release (2004): "European Council to Focus on Fight against Terrorism", C/04/81,15 March 2004, 7429/04 (Presse 81).

Freeman, Alan (2003): "Globalization: Economic Stagnation and Divergence", in A.Pettifor (ed.): *Real World Economic Outlook. The Legacy of Globalization: Debt and Deflation*, Palgrave MacMillan: Houndmills, Basingstoke, pp. 152-159.

Galtung, Johan (1973): *The European Community: A Superpower in the Making*, George Allen & Unwin: London (Universitetsforlaget: Oslo).

Giddens, Anthony (1994): *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*, Polity: Cambridge.

Gill, Stephen (1995): "The Global Panopticon? The Neoliberal State, Economic Life, and Democratic Surveillance", *Alternatives*, (20):1, pp. 1-49.

Gill, Stephen (1997): "An EMU or an Ostrich? EMU and Neo-Liberal Globalisation; Limits and Alternatives", in P. Minkkinen & H.Patomäki (eds.): *The Politics of Economic and Monetary Union*, Kluwer: Dordrecht, pp. 207-231.

Gowan, Peter (1999): *The Global Gamble. Washington's Faustian Bid for World Dominance*, Verso: London.

Habermas, Jürgen (1976): *Legitimation Crisis*, transl.T.McCarthy, Heinemann: London.

Habermas, Jürgen (1979/1976): *Communication and the Evolution of Society*, translated by T.McCarthy, Heinemann: London.

Habermas, Jürgen (1994): "Citizenship and National Identity", in B.van Steenbergen (ed.): *The Condition of Citizenship*, Sage: London, pp. 20-35.

Habermas, Jürgen and Derrida, Jacques (2003): "Europe: plaidoyer pour une politique extérieure commune", Libération, 31 mai 2003.

Harvey, David (1990): *The Condition of Postmodernity*, Basil Blackwell: Oxford.

Held, David (1995): *Democracy and the Global Order. From the Modern State to Cosmopolitan Governance,* Polity Press: Oxford.

Hobsbawm, Eric (2003): *Äärimmäisyyksien aika ja lyhyt 1900-luku (1914-91)*, kääntänt…, Vastapaino: Tampere.

Huntington, Samuel P. (1993): "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, (72):3, pp. 22-49.

Huysmans, Jef (1995): "Migrants as a Security Problem: Dangers of 'Securitizing' Societal Issues", in R.Miles & D.Thränhardt (eds.): *Migration and European Integration*, Pinter: London, pp. 53-72.

Lash, Scott (2003): "Reflexivity as Non-linerarity", *Theory, Culture & Society* (20):2, pp. 49-57.

Latour, Bruno (2003): "Is *Re*-modernization Occurring – And If So, How to Prove It?. A Commentary on Ulrich Beck", *Theory, Culture & Society* (20):2, pp. 35-48.

Le Monde Diplomatique (1997): "La 4e guerre mondiale a commencé. Par le Sous-Commandant Marcos", (44), p. 521.

Linklater, Andrew (1998): *The Transformation of Political Community. Ethical Foundation of a Post-Westphalian Era*, Polity: Cambridge.

Martin, Hans-Peter & Schumann, Harald (1997): *The Global Trap: Globalization and the Assault on Prosperity and Democracy*, Zed Books: London.

Martin, Pierre (1994): "The Politics of International Structural Change: Aggressive Unilateralism in American Trade Policy", in R.Stubbs & G.Underhill (eds.): *Political Economy and the Changing Global Order*, MacMillan: Lontoo, pp.

Maynes, Charles William (1999): "US Unilateralism and Its Dangers", *Review of International Studies*, (25):3, pp. 515-518.

Nafziger, E.Wayne & Auvinen, Juha (2003): *Economic Development, Inequality, and War. Humanitarian Emergencies in Developing Countries*, Palgrave MacMillan: Houndmills, Basingstoke.

Patomäki, Heikki (1997): "EMU and the Legitimation Problems of the European Union", in P. Minkkinen & H.Patomäki (eds.): *The Politics of Economic and Monetary Union*, Kluwer: Dordrecht, pp. 164-206.

Patomäki, Heikki (2002): "From East to West: Emergent Global Philosophies – Beginnings of the End of the Western Dominance?", *Theory, Culture & Society*, (19):3, pp. 89-111.

Patomäki, Heikki (2003): "Problems of Democratising Global Governance: Time, Space and the Emancipatory Process", *European Journal of International Relations*, (9):3, September 2003, pp. 347–376.

Patomäki, Heikki (forthcoming): "The Long Downward Phase and Possible Further Crizes in the Capitalist World Economy: An Explanatory Model", *Review of International Political Economy*.

Pistone, Sergio (1994): "Altiero Spinelli and the Strategy for the United States of Europe", in Nelsen, Brent & Stubb, Alexander (eds.): *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*, Lynne Rienner: Boulder, pp. 69-75.

Rosenau, Pauline Marie (1992): *Postmodernism and the Social Sciences. Insights, Inroads, and Intrusions*, Princeton University Press: Princeton.

Rufin, Jean-Christophe (2006): *Globalia*, ranskasta käänt. E. Kirjalainen, Tammi: Helsinki.

Ruggie, John G. (1993): "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations", *International Organization*, (47):1, pp. 139-174.

Serra, Narcís (2004): "America and the Iraq war, or Thinking 'Inside Out'", trans. by J.Kramer, *OpenDemocracy* online publication available at http:// www.opendemocracy.net/debates/article-2-103-1868.jsp#.

Sinclair, Timothy (1994): "Passing Judgement: Credit Rating Processes as Regulatory Mechanisms of Governance in the Emerging World Order", *Review of International Political Economy*, (1):1, pp. 133-159.

Solana, Javier (2003): "A Secure Europe in a Better World", European Council,

Thessaloniki, 20/06/2003, available at http://ue.eu.int/newsroom.

Todd, Emmanuel (2003): *After the Empire. The Breakdown of the American Order*, trans. by C.J.Delogu, Columbia University Press: New York.

Tuathail, Gearóid Ó. (1996): *Critical Geopolitics. The Politics of Writing Global Space*, Routledge: London.

Wæver, Ole (1995): "Securitization and Desecuritization", in R.D.Lipshutz (ed.): *On Security*, Columbia University Press: New York, pp. 48-86.

World Commission on the Social Dimension of Globalization (2004): *A Fair Globalization. Creating Opportunities for All*, ILO: Geneva.

John Braithwaite ja Peter Drahos (2000, 27) tiivistävät laajan ja systemaattisen globaalin liiketoiminnan säätelyä koskevan tutkimuksensa tuloksia: "USA on ollut selkeästi kaikkein vaikutusvaltaisin toimija säätelyn globalisaatiossa. Tänä päivänä Euroopan komissio alkaa lähennellä Yhdysvaltain vaikutusvaltaa. Kun Yhdysvallat ja Euroopan komissio ovat samaa mieltä globaalin säätelyn muutoksen suunnasta, niin silloin yleensä muutokset toteutuvat."

Tietääkseni ensimmäinen virallisluonteinen dokumentti, jossa maailmantalouden kasvun systemaattinen hidastuminen on tunnustettu, on ILO:n maailmankomission – jota presidentti Tarja Halonen on ollut vetämässä – raportti *A Fair Globalization. Creating Opportunities for All* (World Commission 2004). Kuvio 10 sivulla 36 osoittaa, kuinka BKT:n henkeä kohti laskettu kasvu oli 4% vuodessa 1960-luvulla, 2% 1970-luvulla, 1% 1980- ja 90-luvuilla, ja edelleen laskussa 2000-luvun alussa. Tämä on kuitenkin aika optiminen tulkinta. Freeman (2003) esittää, että vakioisilla dollarimäärillä laskettuna kasvu loppui kokonaan 1980-luvun alussa. Henkeä kohti laskettu tuotanto oli vuonna 2002 suurin piirtein sama kuin se ole vuonna 1980.

Jos Irakin sotilaallinen miehitys päättyy yhtä nöyryyttävästi kuin Vietnamin sota aikoinaan, uusimperiaaliset tendenssit todennäköisesti heikkenisivät (Vietnamin syndrooman korvaisi Irakin syndrooma). Tosin vaikutuksen voi kääntää samanaikainen sota jossain muualla – esimerkiksi Irania vastaan – tai demokratian rapautumisen syveneminen Yhdysvalloissa. Emanuel Todd (2003, 19) uskoo, että Yhdysvalloista on jo tullut oligarkkinen valtio, vaikkakin muodollisesti liberaali-demokraattiset instituutiot ovat vielä olemassa, ainakin toistaiseksi.

Luottokelpoisuuden mittausmarkkinat ovat lähinnä yhdysvaltalaisten poikkikansallisten yhtiöiden hallussa. Luottokelpoisuuden mittaamisen merkityksestä myös valtasuhteiden kannalta, ks. Sinclair 1994; ja sen roolista myös yksilöiden valvonnassa, kurinalaistamisessa ja ulossulkemisessa, ks. Gill 1995, erit. 27-38.

Madridin iskujen 11.3.2004 jälkeen Bertie Ahern – joka puhui Euroopan neuvoston presidenttinä – julisti, että EU tulee nyt luomaa "korjatun version strategiasta taistelussa terrorismia vastaan. Siihen kuuluu korkean tason prioriteettien määrittäminen, käsittäen EU:n aktiviteettien kaikki aspektit tällä alueella. Tätä seuraa kokonaisvaltainen toimeenpano-suunnitelma, joka osoittaa päätehtävät suhteessa kuhunkin päämäärään, erityiset saavutettavissa olevat tavoitteet, ja EU-elimet, jotka ovat vastuussa näiden toteuttamisesta." EU Council press release, 2004.

Tie radikaalin epäilyn ahdistuksesta uskonnolliseen – oli sitten kyseessä kristinusko, islam, hinduismi tai joku muu uskonto – "fundamentalismiin" voi olla varsin lyhyt. Radikaalin skeptisismin paradoksi on, että sillä ei ole mitään vasta-argumentteja absoluuttista totuutta tai hyvyyttä vastaan. Radikaalista skeptisismistä seuraa, että absolutismiin perustuvat väitteet ovat yhtä hyviä tai huonoja kuin kaikki muutkin argumentit. Myös sosiologisesta näkökulmasta katsottuna jälkimoderni yhteiskunnallinen tilanne, nihilismi ja fundamentalismi ovat usein läheisessä yhteydessä toisiinsa. Anthony Giddensin (1994, 85) mukaan fundamentalistinen yhden "tradition puolustaminen saa nykyisen kiihkeän ja äänekkään sävynsä nimenomaan sellaisessa globalisaation kontekstissa, missä perinteet ovat purkautumissa ja missä diasporiset kulttuurit kohtaavat toisensa vaihtaen näkemyksiä". "Tämän takia fundamentalistinen näkökulma saattaa syntyä myös sellaisten uskontojen (kuten hinduismi tai buddhismi) sisällä, jotka ovat tähän saakka olleet hyvin ekumeenisia ja suvaitsevaisia muita

uskomuksia kohtaan.” Kuten radikaali skeptisismi, myös fundamentalismi syntyy kyvyttömyydestä antautua aitoon dialogiin erilaisten toisten kanssa, mikä tietenkin ennakkoedellyttää myös erilaisten toisten tunnustamista täysiveroisiksi subjekteiksi. Fundamentalismissa ei kuitenkaan ole kyse vain perimmäisistä eksistentiaalisista kysymyksistä, vaan uskonto on osin aina myös poliittinen ideologia ja reaktio tiettyyn yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Jos vallitsevia sosiaalisia suhteita pidetään laajalti epäoikeudenmukaisina, epäoikeutettuina, repressiivisinä ja jopa väkivaltaisina, niillä on taipumusta synnyttää kritiikkiä ja vihaa, joka voidaan artikuloida fundamentalististen oppien kautta (varsinkin tilanteessa jossa muita uskottavia vaihtoehtoja ei ole tarjolla).

Myös esimerkiksi Christopher Booker ja Richard North (2003, luvut 1 ja 2) dokumentoivat yksityiskohtaisesti kuinka idea Euroopan uudesta noususta yhdistymisen jälkeen syntyi ensimmäisen maailmansodan jälkeen. He erittelevät huolellisesti kuinka liberalistit, sosialistit ja sitten vielä fasistit ja natsit keskustelivat tästä ideasta ja omaksuivat sen eri muodoissa. Monet eurooppalaiset intellektuellit arvostelivat kansallisvaltioihin hajaantunutta Eurooppaa ja kannattivat ajatusta yhteismarkkinoista, yhteisvaluutasta, ja yhteisistä politiikoista Euroopan liittovaltiorakenteiden puitteissa. Näitä ideoita oli kehittelemässä mm. tunnettu federalisti Altiero Spinelli, joka vuosikymmeniä myöhemmin osallistui myös EU:n perustamissopimuksen luonnosteluun; ks. Pistone 1994.

Yhdysvallat on myös pyrkinyt ankarasti pitämään dollarin maailman kaupan ja rahoituksen keskeisenä valuuttana. On esitetty, että tämä olisi ollut myös yksi keskeinen syy Irakin sotaan ja miehitykseen (Clark 2003). Irak päätti marraskuussa 2003 siirtyä käyttämään euroa öljykaupassaan. Iranissa ja jopa OPECissa käytiin vakavia keskusteluja samasta aiheesta. Vakavasti velkaanut Yhdysvallat ei voinut luopua niistä mahdollisuuksista ja etuoikeuksista mitä dollarin asema maailmantaloudessa tuo sille, sillä seuraukset olisivat voineet olla katastrofaalisia USA:n talouden kannalta.

Äkillinen siirtymä dollarista euroon voisi laukaista kriisin, mutta muusta syystä aiheutuva kriisi voi myos johtaa siihen, että monet siirtyvät käyttämään euroja. Dollarin ja Wall Streetin laskun seurauksena Yhdysvallat joutuisi nopeasti kohtaamaan (i) kasautuneen velan uusintamisen vaikeudet ja (ii) uhan, että dollarit alkavat virrata takaisin Yhdysvaltoihin, mikä voisi johtaa valuuttakriisiin tai inflaatioon. (Ks. Gowan, 1999, pp. 73-74) EU:sta voisi jopa tulla syntipukki, mikä voi johtaa syytöksiin ja vaatimuksiin, joita eurooppalaiset eivät voisi hyväksyä.

Narcís Serra (2004), yksi ensimmäisistä Francon jälkeisistä siviilipuolustusministereistä Espanjassa, esittää, että kahdeksan eurooppalaisen maan Irakin sotaa tukenut kirje ”oli itse asiassa amerikkalaisten aloite, jonka Espanjan hallitus omaksui nopeasti ja vei loppuun saakka. Sitä edelsi Donald Rumsfledin häpeämäton kommentti Euroopan jakautumisesta ”vanhaan” ja ”uuteen” Eurooppaan – jälkimmäinen vastaa siis niitä maita, jotka avoimesti tukivat USA:n politiikkaa. Euroopan jakautuminen ei ole tulosta Irakin sodasta, vaan uuskonservatiivisten Amerikan ulkopolitiikan suunnittelijoiden *tavoite*. He ovat ajatelleet jo vuosia, että yksituumainen Eurooppa olisi liian painava vastapaino niille hankkeille, jotka he haluavat toteuttaa.”

Yksi indikaattori on, että 60% kansainvälisten kansalaisjärjestojen sihteeristoista on EU:ssa ja ykis kolmasosa jäsenistä Euroopassa. Toinen indikaattori on, että yli puolet kaikista varjohuippukokouksista on järjestetty Euroopassa. Anheir, Glasius and Kaldor, 2001, p. 7.

David Heldin (1995) kehittämä kosmopoliittisen demokratian malli ei ainoastaan nojaa Habermasin jälki-kantilaiseen etiikkaan ja yhteiskuntateoriaan vaan on saanut vaikutteita myos Euroopan integraatiprosessista. Niinpä Heldin mallin kategoriat ovat käytännossä varsin eurosentrisiä ja lisäksi perustuvat territoriaaliselle tavalle ajatella poliittista aikaa ja tilaa. Kritiikistä ja vaihtoehdosta, ks. Patomäki, 2003.

Mitä pidempään hidastuvan kasvun laskun vaihe jatkuu, ja mitä unilateraalisemmaksi Yhdysvaltain toiminta tulee, sitä todennäkoisemmäksi tämä skenaario tulee. Pyrkimykset alueellistaa sekä taloutta että politiikkaa vahvistavat antagonistisia tendenssejä. Habermas suosii alueellistamista (Borradori, Derrida and Habermas, 2003, 40), sillä vain vahvat alueelliset organisaatiot voivat hänen mielestään luoda riittävän vastavoiman vapautetuille maailmanmarkkinoille.

Näihin kuuluu Derridan (1992) aiemmat yritykset ajatella uudelleen Euroopan identiteettiä ja suuntaa. Niihin kuuluu myos itään katsovien kriittisten realistien pyrkimys rakentaa dialogia ja siltoja länsimaisten vapautumisen oppien ja idän mystiikan välille Bhaskar (2000). Kriittisestä analyysista, ks. Patomäki (2002).

PAGE

PAGE 3